

Marlia Mundell Mango, Anna Bennett, *The Sevso Treasure, Part 1: Art historical description and inscriptions - Methods of manufacture and scientific analyses (JRA Suppl. 12)*, Ann Arbor, MI 1994.

Naša se javnost živo sjeća kako je prije deset godina buknuła senzacija oko izlaska na svjetlo dana bogate zbirke antičke srebrnine, na koju je u našoj zemlji prvi upozorio potpisani člankom u splitskoj *Slobodnoj Dalmaciji* 4. ožujka 1990.

Naime, londonski list *The Independent* objavio je 9. veljače 1990. jednu od najvećih arheoloških i antikvarnih senzacija posljednjih desetljeća. Aukcionarska kuća Sotheby's bila je najavila da će na jesen te godine u Zürichu u Švicarskoj ponuditi na prodaju komplet srebrnog blaga iz kasnoantičkog perioda. Tom prigodom objavljena je fotografija koja pokazuje da je to blago zaista izuzetne umjetničke vrijednosti: ukrašeno je tehnikom niela, bogato je dekorirano reljefnim predstavama s mitološkim scenama kao npr. Ahilej na otoku Skyrosu, lov na kalidonskog veptra, i drugima. Najveći srebrni pladanj, osim geometrijskog dekora te scena iz svakidašnjeg života, lova i ribolova, (kojima su ukrašene i neke druge posude iz zbirke) u središnjem medaljonu, u obrubu na latinskom jeziku, uz kršćanski znak, otkriva i ime vlasnika za čije je potrebe ova zbirka bila napravljena: bogataš se zvao SEVSO (Seuso), a natpis mu želi da bi se on i njegovi nasljednici kroz mnoga stoljeća mogli služiti ovim posudom. Eksperti su u tom trenutku smatrali da je posude bilo u upotrebi kod prvotnih vlasnika sigurno oko 100 godina, te su temeljem činjenice da je do jedne ribe koja je prikazana na ovoj srebrnini napisano PELSO, smatrali da se to ime odnosi na latinsko ime jezera Balaton u rimskoj Panoniji, današnjoj Mađarskoj. Doista, na Balatonu su arheolozi otkopali niz vrlo luksuznih rimskih vila, pa je moguće da se na taj način otkriva i prvi dom blaga. Ne bi to bilo čudno budući da istočni Jadran s Balkanom i Panonijom (rimske provincije Dalmatia, Moesia i Pannonia) krajem 3. stoljeća i u 4. stoljeću predstavlja najdinamičniji, pa i najvažniji dio tada poznatog svijeta odakle se "regrutiraju" rimski carevi. Međutim, oko 440. god. s povlačenjem Rima s Balatona, Seusova je obitelj pokupila svoje predragocjeno blago i krenula u izbjeglištvo! Ovakva je bila i interpretacija potpisnika ovog prikaza 1990.

Pouzđano se nije znalo, ni kada je, ni gdje je blago nađeno, odnosno, preciznije bi bilo kazati kako to nije bilo objavljeno. Osim jednog izuzetno uskog kruga ljudi, javnost je za njega saznala tek objavom kuće Sotheby's (brošura: *The Sevso treasure - A collection from late antiquity*, London 1990.) Tada se kao vlasnik, koji se odlučio za prodaju blaga, manifestirao Britanac lord Northampton. U tom trenutku podrijetlo spomenika je bilo "pokriveno" izvoznom dozvolom Libanona, pa bi prema tome izgledalo da je ono nađeno u toj zemlji (u kojoj je doista u 5. i 6. stoljeću zabilježeno oživljavanje klasičnog

poganskog stila života), možda u dolini Beka, prema nekim izvorima. Prema drugim tumačenjima, a i prema nekim glasinama koje nisu bile potvrđene, bio je moguć i drugačiji "scenarij". Naime, sam Sotheby's, očigledno, nije bio u potpunosti siguran u libanonsko podrijetlo (premda je libanonska ambasada u Bernu bila potvrdila autentičnost izvozne dozvole) pa se obratio na 29 ambasada u Bernu (uključujući i jugoslavensku), te na neke međunarodne institucije s namjerom da istraži moguće drugačije podrijetlo blagu. Otkrilo se da je blago nedavno bilo nuđeno na prodaju i nekim moćnim firmama, kao što je Gettyjev muzej, pa je okolnost da se prodaja nije uspjela realizirati pothranila sumnje u neautentičnost deklariranog libanonskog porijekla.

Potpisani je bio iznio mogućnost da je, sredinom 5. stoljeća, Seusova obitelj krenula na jug u Dalmaciju, gdje su i inače zabilježene migracije rimskih građana sa sjevera; najpoznatije su one iz Sirmija (današja Sremska Mitrovica), ali stotinjak godina kasnije; ili, pak, u Istru, u pravcu koje je bio drugi pravac migracija. Kemijsko-tehnološko ispitivanje blaga, provedeno na Institutu za arheologiju u Londonu, dovelo je, naime, do zaključka, kako su to objavljivali engleski mediji, da je blago stoljećima moralo biti zatrpano ili ostavljeno sakriveno u nekoj špilji ili podrumu vapnenačkog sastava, kakvima upravo Istra i Dalmacija, odnosno istočni Jadran obiluje. Međutim, pisalo se da tla takvog sastava ima i u Libanonu. Bilo je za zaključiti da će cjelovite i složene prirodno-znanstvene metode istraživanja materijala koje je provodio londonski Institut za arheologiju, možda, donijeti još neke pobliže rezultate.

U međuvremenu, ono što se predosjećalo: međunarodna afera u vezi s aukcijom, i dogodilo se. Naime, libanonska vlada bila je uložila tužbu na sud u New Yorku, gdje se u tom trenutku nalazilo blago. Kasnije je u spor ušla Mađarska, potom i SFRJ, te konačno Hrvatska. Od nebrojenih članaka u novinama, spomenimo na ovom mjestu samo razgovor s Vesnom Girardi-Jurkić, koja je u vrijeme izbijanja Seusova blaga u javnost bila ravnateljica Arheološkog muzeja Istre u Puli, a potom je, kao ministrica kulture i prosvjete Republike Hrvatske bila ključnom osobom u nastojanju Hrvatske da dokaže vlasnost nad blagom. U razgovoru *U potrazi za Seusovim blagom*, koji je objavljen 1992. u 51. sv. časopisa za istarsko domaćinstvo *Jurina i Franina* u Puli (str. 20-25), V. Girardi-Jurkić navodi kako je prvu obavijest o blagu dobila od potpisanoga početkom ožujka 1990., te iznosi svoje uvjerenje da je blago bilo pronađeno u Istri, te da je slijedom toga Arheološki muzej Istre o tome obavijestio javnost i podnio prijavu protiv nepoznatih počinitelja. Uzimajući datum, gore naveden, 440. god., evo kako V. Girardi-Jurkić smješta Seusovo blago u povijesni kontekst Istre (str. 23 sq): "Povijesne okolnosti jasno govore o migracijama naroda iz Panonije prema Istri u razdoblju kasne antike zbog bojazni pred navalom barbara. U tom razdoblju Istra je bila jedna od najbogatijih i najsigurnijih zona rimskog carstva, a posebno u doba ravenatskog egzarhata. U njoj se od IV. do VI.

stoljeća život odvijao u neprekinutom blagostanju i stanovitom luksusu. O tome nam govore arhitektonski ostaci istraženih raskošnih ljetnikovaca u Barbarigi i na otoku Velom Brijunu. O intenzivnom prodoru kršćanstva, pogotovo poslije 313. god. svjedoči kršćanska trihora koja se u Barbarigi gradi u IV. st. i proširuje u V. st. velebnom bazilikom s raskošnim podnim mozaicima. U isto doba i u istu svrhu na Velom se Brijunu za potrebe bizantskog kastruma u V. st. gradi bazilika Sv. Marije od Mora. O političkom, gospodarskom i vojnom značenju onodobne Pule i okolice govore i natpisi koji spominju rimske careve i članove njihovih obitelji (...) Bogata imanja bila su u središtu života, ali i dinastijskih i obiteljskih sukoba. Vjerojatno je upravo jedna takva obiteljska ili dinastijska svađa i prisilila vlasnika Seusova srebrnog posuđa da ga skloni u podzemnu galeriju i pokuša ga sačuvati od otimačine. Druga je vjerojatnost da je vlasnik ili posjednik srebrne kolekcije negdje u VI. st. sklonio blago pred provalom i pljačkama avaro-slavenskih došljaka u okolici Rovinja (Barbariga), jer poznato je da su u takvim prilikama spaljeni Vrsar i Nezakcij kod Pule. Primjeri istovjetnog sklanjanja blaga poznati su i iz nalaza ostave monetâ iz IV. st. u Čenturu kod Kopa (3.378 komada) i u bunaru u Šijani kod Pule (20 brončanih posuda).”

Citirani dio intervjuja V. Girardi-Jurkić je, uz navedeni članak potpisanog, praktički jedino što se relevantno stručno i izvorno o temi Seusova blaga objavilo u hrvatskoj javnosti. Nebrojani drugi članci, izjave, razgovori, odnose se, gotovo isključivo, na aspekt pretpostavljenog mjesta nalaza blaga, te njegove političko-kriminalističke implikacije. Naravno da je blago tipa Seusova, od neprocjenjive vrijednosti, bilo moguće da bude zakopano bilo gdje u okviru antičkog svijeta, ono je moglo kolati sasvim nepredvidljivim putovima. Gdje je ono doista pronađeno, prije nego je došlo u vlasnost britanskog plemića, pitanje je koje spada u djelokrug policije i sudstva. Potpisani je, međutim, polazeći od znanstvenih pretpostavki o izvornoj lokaciji Seusova blaga te o izbjeglištvu njegovih prvih vlasnika, kao i od stručnih pretpostavki, koje bi dozvoljavale mogućnost da je Seusovo blago bilo nekad sakriveno u krš naše zemlje, te s obzirom na neke špekulacije koje su se javljale u engleskom tisku, upozorio da je moguća pretpostavka da je Seusovo blago bilo zakopano u Dalmaciji ili u Istri. Uvjerenje da bi to moglo biti u Istri potencirala je odmah Vesna Girardi-Jurkić, koja je potom, kako je poznato, bila u tom smislu maksimalno djelatna. Znanstvenih ili, pak, stručnih radova o Seusovu blagu nije kod nas, koliko nam je poznato, u međuvremenu bilo, pa nismo primijetili ni da je velika monografija o Seusovu blagu, koja je 1994. objavljena u Americi, pobudila neki prikaz ili osvrt u hrvatskoj stručno-znanstvenoj periodici.

U nizu dodataka, za naše pojmove mladom ali već izuzetno afirmiranom, časopisu *Journal of Roman Archaeology*, kao 12. svezak (glavni urednik J. H. Humphrey), objavljen je Prvi dio velike monografije o Seusovu blagu. Drugi

dio je predviđen za naknadnu objavu, a u njemu bi trebala biti objavljena sva komparativna znanstvena istraživanja, kao i sintetske studije o tipologiji predmeta, ukrasnim motivima i tehnikama, ikonografiji, stilu, funkciji predmeta, o vremenu i mjestu izrade predmeta, o vlasništvu tog blaga u antici, te dodatne prirodnoznanstvene analize. Ovaj Prvi dio monografije *The Seuso Treasure* potpisuju (kao i najavljeni Drugi dio) autorice iz Instituta za arheologiju Sveučilišta u Oxfordu - Marlia Mundell Mango - i u Londonu - Anna Bennett. Njihova je uloga podijeljena po crti koja dijeli "akademsku" od "znanstvene" rasprave, prema engleskoj terminologiji, ili kako bismo kod nas kazali, humanističkoznanstvenu od prirodnoznanstvene rasprave. Tako je uvod i poglavlje o natpisima, težini i veličini predmeta iz pera M. Mango, poglavlje o tehničkim istraživanjima i konzervaciji iz pera A. Bennett, dok najopsežniji dio knjige - Katalog spomenika - potpisuju zajedno, premda svaka od autorica svoj dio, prema spomenutom razdiobnom kriteriju. Knjiga je bogato ilustrirana crno-bijelim fotografijama i crtežima (poziva se na kolor fotografije u citiranoj Sotheby'ovoj brošuri). To je doista cjelovita obrada ovog značajnog blaga i svi predmeti koji su se pojavili u javnosti - četrnaest srebrnih i jedan bakarni kotao - najdetaljnije su predstavljeni slikom, rječju i mjerom. Knjiga ima ukupno 480 stranica. Vjerujemo da ju je korisno pobliže predstaviti našoj stručnoznanstvenoj javnosti, ne samo zbog implikacija koje nalaz ima za Hrvatsku, već i zbog činjenice da se, nezavisno od tih implikacija, radi o izuzetno dragocjenom i važnom nalazu, kojega bi bilo poželjno stručno predstaviti hrvatskom čitateljstvu, pogotovo imajući u vidu okolnost da strane knjige relativno malo kruže u našim sredinama.

Sudski proces u New Yorku je, nažalost, za Hrvatsku izgubljen i o tome svjedoči faksimil sudske presude koji je reproduciran u knjizi Marlije Mango i Anne Bennett (str. 8). Na taj je način isključena u knjizi bilo kakva rasprava o podrijetlu srebrnine, pa tako u knjizi nema ništa ni o mjestu prvog smještaja srebrnine ni o mjestu nalaza, premda je o prvom od ta dva pitanja, kako smo spomenuli, najavljena rasprava u Drugom dijelu. Unatoč brojnim napisima u novinama i općenito u medijima, prema procjeni suda, i po onome što se javno zna, nije iznesen dokaz o tome da bi Seusova zbirka bila nađena na nekoj konkretnoj lokaciji. Stoga je ona sudskom presudom vraćena vlasniku, u posjedu kojega je bila u trenutku izbijanja afere. Ne ulazeći dalje, bez objavljenih dokaza u pitanje mjesta nalaza, smatramo i dalje da sa stručnog gledišta može biti moguće locirati ga u područje Istre, kako smo to bili pretpostavili još u prvom članku. Sada, kada je u knjizi Marlije Mango i Anne Bennett objavljen nalaz inkrustacija na bakarnom kotlu, a koji je morao biti rezultat dugovječnog kontakta sa prostorom u kojem je bio skriven (str. 478), nema zapreke da se on usporedi s nalazima uzorka tla s pretpostavljenih, po Vesni Jurkić, istarskih lokacija. U citiranom razgovoru V. Jurkić je izjavila da može reći samo to da su ti uzorci

“višekratno analizirani u zemlji i inozemstvu, te deponirani u New Yorku” (str. 25).

Presuda u New Yorku 18. studenog 1993. u korist markiza od Northamptona potaknula je nakladnika na brzu objavu ove knjige. Premda je spomenuta brošura i nekoliko članaka u stručnoj publicistici blago učinilo već poznatim, ovo je njegova prva cjelovita objava. U znanstvenom-nakladničkom smislu, bio je to pravi trenutak: nakon toliko informacija i poluinformacija o predmetima iz Seusova blaga tijekom pripreme za aukcijsku prodaju, pripreme sudskog procesa i samog procesa (počevši od veljače 1990., zaključno sa raspravom na sudu od 28. rujna do 4. studenog 1993.), u trenutku kad je blago u cjelini još nedostupno za daljnje znanstveno proučavanje (i autorice knjige, osim jednog izuzetka, nisu bile u mogućnosti vidjeti blago nakon veljače 1990., kada je ono bilo javno izloženo u New Yorku), a prije neizvjesne budućnosti tog blaga, kada je, možda, ono posljednji put u cijelosti u vlasništvu jednog subjekta, koji i omogućuje svojom dozvolom njegovo integralno publiciranje (usp. bilješku nakladnika, str. 4, i predgovor autorica, str. 9). Stoga znanstvena javnost mora biti zahvalna J. H. Humphreyu i autoricama na ovakvoj publikaciji Seusova blaga.

Izuzetnost nalaza prouzročila je zanimanje brojnih stručnjaka za Seusovu srebrninu (usp. navedena djela, str. 5 sq), a inače je, kako zapažamo, u posljednje vrijeme vrlo izrazita znanstveno-nakladnička produkcija u svezi s antičkim, poglavito rimskim srebrom, ali i onim srednjovjekovnim (usp. *Argenterie romaine et byzantine - Actes de la table ronde Paris 1983*, ed. Fr. Baratte, Paris 1988; *Les Trésors de sanctuaires, de l'Antiquité à l'époque romane*, ed. J.-P. Caillet, Paris 1996. Časopis *Antiquité Tardive* je u svom 5. broju, 1997., str. 24-167, objavio radove znanstvenog skupa o kasnoantičkom srebru - *L'argenterie romaine de l'Antiquité tardive*, ed. Fr. Baratte, C. Jones, koji je bio održan 1995. u Londonu.). Marlia Mango je istaknuti istraživač rimskog srebra u posljednjih dvadesetak godina. Počela je studirati Seusovo blago od kolovoza 1988. na poziv londonskog Sotheby'sa, koji je preuzeo posao u ime markiza od Northamptona (usp. str. 10). Proučavala je neposredno predmete Seusova blaga od travnja 1989. do siječnja 1990., zajedno s A. Bennett, koja je u londonskom Institutu za arheologiju očistila i konzervirala predmete (usp. str. 9). O blagu je, prije ove knjige, objavila nekoliko članaka u stručno-znanstvenoj periodici: u časopisu *Apollo* (srpanj 1990.), *Antike Welt* (21.2, 1990.) i u *Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* (siječanj-ožujak 1990.). Nakon objave ove knjige, M. Mango je sudjelovala na spomenutom londonskom skupu o srebru, te je u njegovim aktima, u časopisu *Antiquité Tardive* (str. 83-92) objavila članak *Continuity of fourth/fifth century silver plate in the sixth/seventh centuries in the Eastern Empire*, u kojem spominje i Seusovo blago te reproducira crtež srebrnog vrča s prikazom Hipolita i Fedre (sl. 4b). Zanimljivo je kako je

M. Mango sudjelovala na 13. međunarodnom kongresu za starokršćansku arheologiju Split-Poreč 1994. i to priopćenjem o temi o kojoj nije mogla raspraviti u slučaju Seusova blaga: o arheološkom kontekstu srebrnih nalaza (M. Mundell Mango, *The archaeological context of finds of silver in and beyond the Eastern Empire, Acta XIII CIAC*, II, Split-Città del Vaticano 1998, str. 207-252); Seusovo blago spominje kao blago nepoznate provenijencije, nađeno prije 1980. (str. 207 sq, 225, 249, sl. 27). Kako kaže i sama M. Mango, ovo blago ne nosi, kako je to uobičajeno, naziv po mjestu svog nalaza, budući da se ono ne zna, premda se u početku mislilo da bi moglo biti u Libanonu, pa blago nosi naziv po svom prvom, antičkom, vlasniku. Budući da su i sudski pokušaji dokazivanja podrijetla ostali bez uspjeha, to je to pitanje ostalo otvoreno; smatra se da je blago nađeno malo prije 1980., te da je predmet po predmet stizao u London, da bi se konačno našao u sadašnjem vlasništvu do 1990. temeljem *The Marquess of Northampton 1987 Settlement* (usp. Pogl. 1: Uvod u knjigu, str. 11). Spomenimo kako je i veliki engleski stručnjak za antičko srebro Kenneth S. Painter, koji je, izgleda, bio prvi ekspert koji je vidio Seusovo blago, napisao o njemu članak u časopisu *Minerva* (1, travanj 1990.). U istom časopisu su i mađarski stručnjaci objavili svoje poglede na podrijetlo Seusova blaga, koje bi po njima moglo biti iz Mađarske (M. Nagy i E. Toth, *Minerva* 1.7 rujan 1990. i 1.10 prosinac 1990.). Poznato je kako je i Mađarska, zajedno s Hrvatskom izgubila proces u New Yorku, dok je Libanon odustao od tužbe protiv engleskog lorda.

Ono što je povjesnoumjetnički najdojmljivije kod Seusova blaga jest okolnost da se u jednoj cjelini našlo predmeta koji su izraziti proizvod zapadnih, te predmeta koji su izraziti proizvod istočnih radionica Rimskog carstva. Četrnaest srebrnih predmeta bilo je najvjerojatnije proizvedeno u različitim dijelovima Rimskog carstva između 350. i 450. god. (usp. M. Mango, str. 11). Potvrdilo se, osim toga, na još očigledniji način, ono što je bilo moguće doznati i s dosad poznate kasnoantičke srebrnine, kako su klasični, poganski motivi dugo živjeli, produžavajući više nego što se to obično misli, granice jedne civilizacije. Glasovito blago *Kaiseraugst*, koje je slučajno pronađeno prije četiri desetljeća u Augstu u Švicarskoj, gdje je u muzeju - *Römermuseum* - i izloženo (izrađeno je sredinom 4. stoljeća, dakle nešto ranije od Seusova blaga s kojim ima nekih sličnosti) između brojnih nalaza srebrnine, sadržavalo je i jedan tanjur na kojem je bio potpisan majstor *Euticius* iz ateljea u Naissusu, današnjem Nišu (usp. *Trésors d'orfèvererie gallo-romains*, ed. Fr. Baratte, K. Painter, Paris 1989, str. 260 sqq, i osobito str. 267). Ivana Popović iz Beograda, ne ulazeći u pitanje gdje je Seusovo blago otkopano (usp. I. Popović, *Observations sur le plat d'argent à scènes de chasse du trésor de Seuso, Latomus*, 51, 1992, str. 611, bilj. 1), tumači ikonografiju glavnog tanjura, onog na kojem je Seusov natpis, te ga - dijelom zbog te ikonografije, gdje hoće prepoznati kult dunavskog-tračkog

konjanika, a dijelom zbog činjenice da su Naissus i Sirmium bili sjedišta poznatih radionica antičkog, poglavito kasnoantičkog srebra, naročito u doba tetrarhije i Konstantina - radionički smješta u krug predmeta koji se vezuju za djelatnost tih radionica (*Antičko srebro u Srbiji*, ed. I. Popović, Beograd 1994, str. 360 sqq, 370 sq; o tim radionicama, usp. u istoj publikaciji i tekst Jelene Kondić, str. 59 sqq). Citiramo: "Obzirom na jaku tradiciju proizvodnje ikona dunavskih konjanika, s jedne strane, i boravak Konstantinovog dvora sa kovnicom i radionicama luksuznih predmeta u panonskoj prestonici između 317. i 327. godine, s druge strane, izrada ovog luksuznog tanjira može se vezati za delatnost privatnih majstora pod nadzorom carske administracije ili dvorskih radionica u Sirmijumu tokom druge i treće decenije IV veka." (I. Popović, *ibid.*, 370 sq). M. Mango, u knjizi, za ovaj glavni, eponimni, predmet Seusova blaga ima potpuno drukčije tumačenje: ona tu ne vidi nikakvu kultnu scenu, već taj predmet naziva jednostavno *Hunting plate*, dakle, tanjur sa scenom lova (usp. Katalog, br. 1, str. 55 sqq), ne vjeruje u na početku spomenutu identifikaciju *Pelso - jezero Pelso - Balaton* (str. 78), središnji medaljon tumači kao prikaz lova, ribolova i piknika (str. 84 sqq), pladanj datira sredinom ili kasnim 4. stoljećem, a kao mjesto izradbe, doduše s upitnikom, pretpostavlja Antiohiju (str. 97).

*Hunting plate* je promjera 70,5 cm a teži 8873 g. (str. 55). Srebro je visoke čistoće, između 96 i 97 %, što je uobičajeno za kasnorimsko srebro (str. 61). Njegov središnji medaljon je, uz skupnu fotografiju blaga, najviše objavljivan u vrijeme afere. Uz zanimljiv likovni prikaz, koji - kako smo naveli, u nekim interpretacijama - je ključan za tumačenje cijelog blaga, nalazi se i glavni natpis, koji je M. Mango ovako pročitala: XP(ISTOS).H(A)EC.SEVSO.TIBI.DVRENT.PER SAECVLA.MVLTA. / POSTERIS.VT PROSINT.VASCVLA.DIGNA TVIS i prevela: (*Christ*). *May these, O Seuso, yours for many ages be, / small vessels fit to serve your offspring worthily.* (str. 77). Izgleda da je konju dano ime IN(N)OCENTIVS, a prema M. Mango, ime PELSO, bilo bi, također ironično, ime prikazanog lovačkog psa (str. 78). Na obrubu su u segmentima prikazani motivi iz lova na slijedeće životinje: vepar, antilopa, sjeverni jelen, leopard, divlji magarac, lav, gazela, zec, leopard, te vila i pastoralne scene s ovnovima, ovcama, volovima (str. 85). U samom središtu središnjeg medaljona je polukružna ležaljka *stibadium* uz stol za kojim blaguje pet osoba: četiri muškarca, očito lovca, i jedna žena. Do nje, u sredini grupe je čovjek koji je vjerojatno njezin muž. *Missorium* ima zrnasti obrub i tri noge; na njemu je velika riba koja gleda na lijevo (str. 87).

Drugi je predmet *Meleager Plate* - srebrni tanjur sa središnjim medaljonom s prikazom Meleagra i lova na kalidonskog vepra (str. 99 sqq). Dijametar je 69,4 cm a težina 8606 g. Ornamentalni ukras čini zrnasti obrub i friz s akantovim lišćem. Na poledini ima grčki natpis s oznakom težine. U obrubu tanjura je u reljefu, kao i u središnjem medaljonu, niz od šest mitoloških scena, koje su

razdvojene posredstvom šest maska. Scene su: Parisov sud, Perzej i Andromeda, Hipolit i Fedra, Píram i Tizba, jedna složena scena u kojoj su, vjerojatno, između Dioskura, prikazani Helena i Paris, te konačno Leda s labudom, između kojih su Atalanta i Meleagro te Afrodita i Adonis (str. 121 sqq). Ustanovljeno je kako je ovaj tanjur bio prvi i to licem prema dolje pohranjen u kotao (usp. str. 24, sl. A-3-4) pa su osobito važne analize njegovih inkrustacija i, uopće, istraživanje njegove korozije (str. 111 sqq). Objavljeni su i spektrometrijski rezultati, koji su osobito važni u pogledu izričite tvrdnje da *deposits were present in the recessed areas around the figures and especially around the beaded rim. These encrustations were removed during conservation; X-ray Diffraction Analysis shows them to consist essentially of calcite with some quartz and silver chloride, indicating that the object was stored in a limestone environment. The high copper content in the sample - over 3000 ppm - was caused by contact with the cauldron during deposition. The high calcium level was almost certainly derived from the ground coming into contact with the plate through the cracks around the base of the cauldron. The low aluminium content of the sample indicates that there was very little clay material present in the environment.* (A. Bennett, str. 113). M. Mango datira Meleagrovo srebro u prvu polovinu 5. st. Kao mjesto proizvodnje navodi Aleksandriju s upitnikom (str. 152).

Ahilejev srebrni tanjur ima također zrnasti rub, uz kojeg teku u nizu prikazi Ahilejeva rođenja, dionizijačke povorke i otkrića Arijadne, scena prijepora između Atene i Posejdona u svezi nadgledanja Atike, te prikaz dionizijačke povorke sa svetim zmijama; ti prikazi su razdvojeni četirima maskama. Promjer tanjura je 72 cm a težina 11786 g. (str. 153 sqq). U središnjem medaljonu, koji je okružen ukrasom malih zrna i akantova lišća, prikazan je Ahilej na otoku Skirosu. M. Mango datira izradbu tanjura oko 400. god., a smješta je u Atenu ili Konstantinopolj (str. 180).

Geometrijski tanjur, kako ga nazivaju autorice, promjera je 64,2 cm a težine 7150 g. Središnji mu je medaljon ukrašen geometrijskim uzorkom u nielu. (str. 181 sqq). Na poledini ima pet, urezanih ili ugraviranih, latinskih i grčkih, verbalnih i numeričkih natpisa, od kojih su četiri unutar prstena-stope tanjura a jedan uz rub tanjura. Prvi natpis M. Mango čita SVRIANI, što tumači kao genitiv od *Syrianus*, za koga pretpostavlja da bi bio vlasnik tanjura (str. 189). Za drugi natpis se predlaže čitanje SUPIKANNOY, te tumačenje da bi označavao kako mu je vlasnik *Syrikanos* (str. 189 sq). M. Mango datira tanjur u sredinu ili u drugu polovinu 4. st., dok radionicu locira na Zapad, ali s upitnikom (str. 193).

Peti predmet u Seusovoj skupini je amfora s uskim vratom i dvije ručke u obliku pantere, na jednu od njih je lančićem pričvršćen čep. Amfora je ukrašena u gornjem segmentu prikazima životinja, u središnjem dionizijačkim scenama, a u donjem prikazima morske faune u *repoussé* reljefu. Visina bez čepa je 38



cm, a s čepom 38,5 cm. Ukupna težina je 2506,21 g. (str. 194 sqq). Reljefi riba su toliko izvanredno i realistički izvedeni da ih je moguće precizno identificirati (sl. 5-49, str. 237). Amfora je služila za posluživanje vina. M. Mango je datira u kasno 4. ili rano 5. st. Pripisuje je radionici na Istoku Carstva (str. 239).

Dionizijački vrč, ukrašen s osam dionizijačkih likova - Dionis, četiri Menade, dva Satira i Pan - i s lišćem, visine je 43,5 cm, težine ukupne je oko 3000 g, mogao je sadržavati čak 4 l tekućine, vjerojatno vina (str. 240 sq). M. Mango ga datira 5. st. i pripisuje ga istočnoj radionici (str. 265). Drugi vrč, istog kapaciteta, visine 51 cm a težine ukupno 3983 g, u knjizi se naziva *Animal Ewer*, dakle, vrč s prikazima životinja; ukrašen je nielo tehnikom, kao i geometrijskim motivima (str. 267 sqq). Vrč je doista vrhunske izradbe, osim zrnastog obruba na otvoru, u cjelini je izrađen od jednog jedinog komada srebra, bez ikakvog spoja (str. 273 sq). Na dnu ima urezan natpis P X X, što je M. Mango pročitala kao *p(ondo librae) XX* (str. 282). Tijelo vrča je zapravo nevjerojatno minuciozno ukrašeno sa 120 šesterokuta, 10 okomitih x 12 vodoravnih šesterokuta, od kojih je 60 s geometrijskim a 60 s naturalnim motivima - ljudske figure: *bestiarii*, poprsja, košare, vaze, lavovi, medvjedi, veprovi i zečevi - u izvanrednoj kompoziciji; muške i ženske glave nalaze se i u malim krugovima na poklopcu vrča (str. 285 sqq). Ovaj vrč je mogao pripadati priboru za umivanje, zajedno s umivaonikom, koji sad nedostaje, kako bi se to moglo zaključiti temeljem natpisa o težini, koja je veća od one samog ovog vrča, pa se pretpostavlja da se odnosi na ukupnu težinu vrča i umivaonika. M. Mango datira vrč od sredine do kraja 4. st. a pripisuje ga Antiohiji, s upitnikom (str. 318).

Dvije su situle nazvane Hipolitove (str. 319 sqq). Mjere su im praktički iste: visina oko 23 cm, s podignutom ručkom oko 39 cm, težina oko 4450 g. Svaka je ukrašena scenama Hipolita i Fedre u *repoussé* reljefu. Prva od njih ima na bazi grčki natpis o težini. Situle su izrađene od po jednog komada srebra. Reljef im je vrlo sličan, ali različit u stilu i ukrasnim detaljima. Prva od situla ima iste osobine naslaga koje su se manifestirale u analizi Meleagrova tanjura, kako smo citirali na engleskom: dodir s kotlom, u kalcitnoj okolini s malo gline (str. 336). Situle su činile cjelinu s vrčem, koji je slijedeći predmet u Seusovu blagu, a koji je nazvan Hipolitovim; taj set je mogao biti dio pribora za kupanje. M. Mango datira situle ranim 5. st. i pripisuje istočnoj radionici (str. 363). Hipolitov vrč (str. 364 sqq) je visok 57,3 cm, težak 4051 g, ima ručku sa završetkom pri otvoru u obliku lava, ukrašen je u tri zone s prikazima Hipolita i Fedre i prikazima lova u *repoussé* reljefu, s grčkim natpisom o težini na donjoj strani poklopca. Tijelo vrča je od jednog komada srebra (str. 369 sqq). M. Mango datira vrč isto kao i situle (str. 401).

Jedanaesti i dvanaesti predmet u Seusovom blagu autorice knjige nazivlju geometrijskim vrčevima (str. 403 sqq). To je par vrčeva visine 52,8 odnosno 55

cm, težine 2804, odnosno 2671,17 g, kapaciteta 4 l. Na prvom vrču je unutar njegove stope latinski natpis koji označava težinu. Vrčevi su ukrašeni medaljonima s geometrijskim motivima. Sama tijela vrčeva, ali ne i njihovi zrnasti ukrasi na otvorima i konične noge, napravljena su od po jednog komada metala (str. 409). Vapnenački talozi su osobito bili izraženi na drugom vrču; njihove analize su pokazale istovjetnost onima na Meleagrovu tanjuru i na prvoj od Hipolitovih situla (str. 416). Vrčevi su očito bili napravljeni u paru, prema M. Mango, krajem 4. ili početkom 5. st., možda u nekoj zapadnoj radionici (str. 426) i to u setu zajedno s umivaonikom - *basin* (str. 441), koji je trinaesti predmet u blagu, a u svom je središnjem medaljonu imao prikaze lišća, ptica i zdjela, dok ga je ures poput strigila izravno povezivao sa spomenutim vrčevima (str. 427 sqq, 442 sq). Promjer te zdjele je oko 46 cm, visina oko 11 cm, težina joj je 2118 g, a zapremina 6 l. Napravljena je od jednog komada srebra. Na donjoj strani ima latinski natpis s oznakom težine. Analiza vrlo izrazitih vapnenačkih naslaga pokazala je manje bakra nego u prethodno spomenutim slučajevima, pa A. Bennett zaključuje da je ta zdjela bila kao poklopac na vrhu svih predmeta blaga koje je bilo pohranjeno u kotlu (str. 434 i 25, sl. A-6).

Posljednji, četrnaesti predmet je srebrna cilindrična kutija sa stožastim poklopcem koji završava s ispupčenjem u obliku Meduzine glave. U unutrašnjosti kutije je ploča sa sedam rupa koje su bile namijenjene za toaletne bočice. Kutija s poklopcem je bila ukrašena povorkom žena, scenom kupanja, Erotima i maskama u *repoussé* reljefu. Visina joj je 32 cm, promjer 20,7 cm, težina 2051 g. (str. 444 sqq). Tijelo kutije je napravljeno od jednog komada srebra, isto kao i poklopac uključujući i spomenuto ispupčenje na vrhu (str. 451). I u ovom slučaju je analiza naslaga pokazala visoki stupanj kalcija, što ukazuje na to da je srebrnina bila skrivena u vapnenačko tlo (str. 457). M. Mango datira kutiju 5. st. i pripisuje je istočnoj radionici, s upitnikom (str. 473).

Na kraju kataloga obrađen je bakarni kotao u kojem je blago bilo nađeno. Visina mu je 32,5 cm a promjer u bazi oko 83 cm (str. 474 sqq). Na temelju otisaka koji su nastali težinom kroz stoljeća, bilo je moguće rekonstruirati točan redoslijed polaganja velikih tanjura, svi licem prema dnu, prvi - kako smo već rekli - Meleagrov, potom Geometrijski, Ahilejev i Seusov *Hunting Plate* (str. 476, sl. 15-3, str. 24, sl. A-3, str. 479 sq), dok je redoslijed polaganja ostalih predmeta pretpostavljen (str. 25, sl. A-6). Nekoliko komadića mineraliziranog tekstila, koji su se sačuvali u korodiranom dijelu unutrašnjosti kotla, ukazuju da su predmeti bili omotani tekstilom, prije nego su položeni u kotao (str. 21, 480). Kotao nije imao nikakvih ručka, pa očito nije bio lagan za prenošenje, pogotovo sa svim dragocjenim srebrnim teretom, koji je težio 68513,31 g, dakle skoro 70 kg, odnosno 209,2 rimske funte, što ga stavlja na treće mjesto, po težini, među otkrivenim ostavama blaga, iza sionskog crkvenog blaga, od oko 500 funta iz sredine 6. st., i blaga 3.-4. st., koje je bilo nađeno u Trieru u 17. st.,

ali je malo nakon otkrića bilo pretopljeno, tako da je Seusovo blago danas *de facto* drugo na svijetu (usp. str. 53).

Ono što, po našem mišljenju zbunjuje, to je pitanje datacije bakarnog kotla. A. Bennett u knjizi (str. 26, 479) navodi da je na vanjskoj strani dna kotla mikroskopski identificiran ugljen, te da je uzorak od 280 mg radiokarbonski analiziran - C 12 i C 14 - dao dataciju između 140. i 410. godine, pa stoga - smatrajući da je taj ostatak gara od loženja vatre pod kotlom moguć malo prije zakapanja kotla - datira kotao najkasnije u rano 5. st., najavljujući o tome raspravu i u *Drugom dijelu* knjige (str. 26). M. Mango, morajući imati u vidu spomenutu dataciju te činjenicu da je kotao bio i popravljan te da se stoga može zaključiti da je bio dugo u uporabi, upravo kao kotao koji je sadržavao tekućinu (usp. A. Bennett, str. 25), ne definirajući mu mjesto izradbe, datira ga, zasad - u ovoj knjizi (str. 480) - bez daljnje argumentacije, 5. stoljećem, s upitnikom. Ovo je prvi put da su dvije autorice u ovoj knjizi u neskladu. Proizlazilo bi, naime, da A. Bennett drži početak 5. st. datumom kad je kotao zakopan, a M. Mango drži 5. st. mogućim datumom izradbe kotla. Taj nesklad se još više uočava ako uzmemo u ruke, gore spomenuti, raniji tekst M. Mango *Un nouveau trésor (dit de "Sevo") d'argenterie de la basse antiquité* iz časopisa pariške Akademije CRAI, 1990, str. 238 sqq, gdje piše da bi kotao bio iz 6. st. (str. 253), te da je analiza C 14 dala krajnji datum 610., pa da je blago oko toga datuma moralo biti zakopano (str. 254). Ukoliko se eventualno ne radi o grafičkoj pogreški (610 umjesto 410) ovo bi bilo doista čudno. U svakom slučaju, mišljenje M. Mango u pariškom tekstu je bilo da je Seusovo blago zakopano početkom 7. st., dok četiri godine kasnije, u ovoj knjizi, to nije ni potvrđeno ni demantirano, a plasirano je mišljenje A. Bennett da bi blago bilo već zakopano početkom 5. st., dakle puna dva stoljeća ranije. U pogledu datacije blaga, M. Mango ima isto mišljenje i u pariškom tekstu (str. 253) i u knjizi (str. 11): 350.-450. god., pa je i to u neskladu s datacijom zakapanja kotla, po A. Bennett, odnosno prema radiokarbonskim analizama, u rano 5. st. Imajući u vidu uporabu blaga tijekom nekoliko generacija (M. Mango, str. 11), mnogo kasnija datacija zakapanja kotla s blagom od one, koja bi bila po radiokarbonskim analizama, bila bi sasvim sigurno logičnija. S obzirom na našu startnu poziciju, bliža nam je datacija M. Mango iz njezina pariškog teksta, pa očekujemo hoće li je u *Drugom dijelu* knjige ponoviti.

U svakom slučaju, proizlazi da je blago bilo zakopano zajedno i na jednom mjestu tijekom vrlo dugog razdoblja. A. Bennett tvrdi: *The basic similarity in composition of the encrustations clearly demonstrates that all the objects that were encrusted were stored together for many centuries in the same environment* (str. 23). U duhu teksta autorica ove knjige proizlazilo bi, premda to nije eksplicite napisano, da je ono više-manje integralno, premda bi to protuslovalo nekim izjavama u doba afere, prije deset godina, da bi još postojao niz predmeta, a i

---

sama M. Mango je tada, u pariškom tekstu (str. 253), iznijela aluziju da bi dio blaga možda mogao biti izgubljen, s obzirom na okolnost da mu nedostaju uobičajeni mali predmeti, kao što su žlice, pehari, mali tanjuri. U znanstvenom smislu, bilo bi dobro da su autorice u pravu i da je doista cjelovito, predragocjeno, Seusovo blago, makar na ovaj način, posredstvom ove izvrsne knjige, dostupno svima.

Emilio MARIN